

І. В. Онищенко

Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

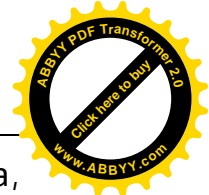
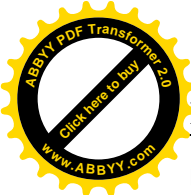
У статті розглядається проблема формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів, визначається сутність і структура творчого потенціалу майбутніх учителів початкової школи, описуються шляхи та умови формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: творчий потенціал, творчий потенціал майбутніх учителів початкових класів, творча особистість, творчий учитель, творчість, творча активність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки підвищується рівень вимог до професійної підготовки педагогічних кадрів. Головною метою системи професійної педагогічної освіти виступає підготовка професійно компетентної, освіченої, креативної особистості вчителя, здатної до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження інноваційних технологій. У дослідженнях учених (В. Андреев, О. Балл, І. Бех, С. Гончаренко, Л. Єрмолова-Томіна, І. Зязюн, О. Кучерявий, С. Сисоєва, П. Стефаненко, О. Пехота та ін.), присвячених проблемі впливу особистості вчителя на учнів, підкреслюється, що лише творчий учитель здатний стимулювати розвиток творчих здібностей, творчої активності своїх вихованців.

Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи у педагогічних університетах здійснюється в традиційній освітній парадигмі, що полягає в засвоєнні нормативного компоненту та недостатній увазі до творчого компоненту. Це вимагає подолання диспропорції між суспільними вимогами та реальним рівнем готовності випускника ВНЗ до творчої професійної діяльності, теоретико-методологічного обґрунтування процесу формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкової школи.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється належна увага підготовці майбутніх учителів до педагогічної творчості. Особливості творчої педагогічної діяльності розглядалися в працях В. Андреева, Д. Богоявленської, В. Загвязинського, В. Кан-Каліка, Н. Кузьміної, Ю. Кулікіна, М. Лазарева, А. Маркова, А. Никандрової, Я. Пономарьова, М. Поташника, В. Сластьоніна, Г. Сухобської, А. Щербакової та ін.). Специфіка педагогічної творчості

вчителя відображена в працях В. Загвязинського, М. Нікандрова, М. Поташника, С. Сисоєвої, Т. Сущенко та ін.

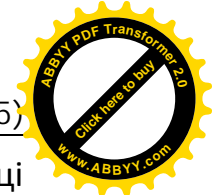
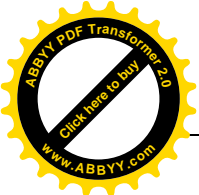
Проблему формування творчого потенціалу майбутнього вчителя вивчали Ф. Генобелен, О. Деноткіна, Н. Мартинович, С. Хмельковська, Т. Шамова та ін., особливості творчого стилю діяльності – Л. Єрмолова-Томіна, Н. Козленко, Н. Посталюк, М. Поташник, В. Сластьонін та ін., умови розвитку творчої активності педагога – В. Андрєєв, Д. Богоявленська, Д. Вількеєв, М. Данилов, Н. Кичук, М. Махмутов, Ю. Мисливський, І. Огородніков, Н. Половнікова, І. Родак, С. Сисоєва, М. Скаткін, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін.

Дослідження творчої особистості вчителя початкової школи, особливостей формування його творчого потенціалу представлені в працях Ю. Бабанського, В. Загвязинського, І. Зязюна, В. Кан-Калика, Н. Кічук, Н. Кузьміної, М. Поташника, Р. Шакурова та ін. Однак, аналіз наукової та методичної літератури дозволяє констатувати, що діюча система навчання в ВНЗ нині не забезпечує достатніх умов щодо активної пошуково-творчої діяльності студентів та формування в них творчого потенціалу. Водночас, як засвідчує аналіз психолого-педагогічної літератури, у педагогіці відсутні системні дослідження, присвячені розвитку творчого потенціалу фахівців у галузі початкової освіти, не розроблено технологію його формування засобами сучасних технологій.

Мета статті – розкрити шляхи формування творчого потенціалу вчителя початкових класів як визначальної якості особистості педагога та системного чинника особистісно-професійного зростання, самовдосконалення та професійного самоствердження фахівця початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Важливою ознакою особистісного розвитку вчителя початкових класів, умовою його самореалізації, самовдосконалення та професійного зростання є творчість. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до творчого пошуку – це неодмінна умова і важливий фактор його успішного здійснення. Творча особистість педагога – це особистість, яка має внутрішні передумови, що забезпечують пошукову активність та дослідницьку поведінку; це особистість, яка здатна до актуалізації творчого потенціалу в різних видах професійної діяльності.

Учитель початкових класів як суб'єкт педагогічної творчості повинен бути сформований як творча індивідуальність, яка включає в себе творче мислення і здатність до творчої діяльності. На думку М.Поташника, творчому вчителю характерні такі риси: постійний пошук, творчий стиль мислення, творча фантазія, розвинене уявлення, прагнення досягти позитивних результатів, високий рівень загальної культури [3, с.125-130].

Однією із ключових і найбільш складних проблем у підготовці творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів є проблема формування його творчого потенціалу. Ця проблема знайшла своє відображення у працях таких вчених, як Б. Ананьєв, В. Асєєв, Є. Варламова, А. Матюшкін, М. Муканов, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, С. Степанов, Р. Ткач, Д. Узнадзе та ін. Розкриття творчого потенціалу особистості, творча самореалізація у професійній діяльності є важливим показником зростання її професіоналізму.

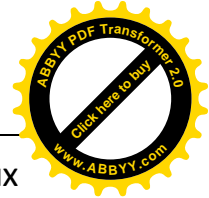
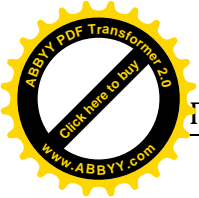
Творчий потенціал, як вважає Я. Пономарьов, – це універсальна цілісна якість людини, змістовна визначеність якої виявляється у творчій діяльності шляхом прирощення матеріально-духовних цінностей, саморозвитку і самореалізації особистості, концентруючи для цього фізичні, психологічні і духовні резерви [2, с. 3].

На думку С. Степанова, творчий потенціал – це якість особистості, яка реалізується у рефлексивно-творчому зусиллі, тобто в зусиллі, спрямованому на досягнення раніше недосяжного, на реалізацію того, що до даного моменту не було реалізованим, на устремління за межі самого себе [6, с. 153]. Творчий потенціал як динамічна структура особистості включає комплекс творчих задатків, які проявляються і розвиваються у творчій діяльності, а також комплекс психічних новоутворень особистості протягом її вікового дозрівання.

Розглядаючи особистість студента як неповторну цілісність, ми вважаємо, що взаємозв'язок і єдність інтелектуальних, психологічних, світоглядних, моральних можливостей та безпосередній вплив соціального середовища забезпечують формування та розвиток творчого потенціалу особистості, що є її системоутворювальним елементом. Творчий потенціал зумовлює можливості майбутнього фахівця до творчої діяльності і визначається нами як інтегративна якість особистості, що відображає міру можливостей реалізації її творчих сил.

На нашу думку, творчий потенціал учителя початкових класів є інтегративним утворенням, що включає здібності, вміння, психічні процеси, способи мислення та діяльності і дає змогу фахівцю нестандартно вирішувати навчально-виховні завдання, спрямовані на формування творчої особистості молодшого школяра.

Система підготовки вчителів початкової школи має бути зорієнтована на оволодіння передовими педагогічними технологіями, на використання предметних знань з метою ефективного виховання і розвитку особистості молодшого школяра, формування цілісної картини світу, здатності до життєвого самовизначення.

Структура творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів включає такі елементи:

1. Мотиваційний:

- творча мотивація;
- інтерес до творчої діяльності;
- прагнення до відкриття нових способів пізнавальної та практичної діяльності;
- стимулювання творчої активності.

2. Емоційно-вольовий:

- уміння концентрувати власні творчі сили;
- емоційне ставлення до творчості;
- сміливість і незалежність у судженнях;
- оптимізм;
- високий рівень самооцінки;
- позитивне самосприйняття.

3. Змістовий:

- професійні знання;
- знання про способи творчої діяльності.

4. Операційний:

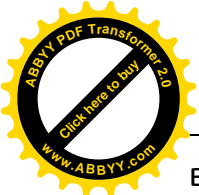
- творчі здібності;
- професійно-творчі уміння;
- індивідуально-творчий стиль;
- нестандартні способи виконання дидактично-методичних завдань.

5. Оцінювально-рефлексивний.

- рефлексія;
- самооцінка;
- уміння критично проаналізувати власну діяльність.

Формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів повинно відбуватися впродовж усього періоду навчання: насамперед під час аудиторної роботи (лекції, семінарські, практичні та лабораторні заняття), а також під час позааудиторної самостійної роботи, науково-дослідної діяльності, у процесі проходження різних видів педагогічної практики.

Лекційні заняття повинні враховувати досягнення сучасної психолого-педагогічної науки, досвід роботи провідних зарубіжних та вітчизняних учителів початкових класів, розкривати можливості використання конкретних знань у професійній діяльності вчителя початкової школи. З метою розвитку творчого потенціалу майбутнього

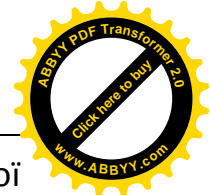
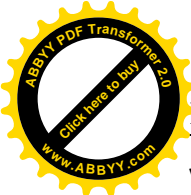
вчителя початкових класів ми рекомендуємо використовувати різноманітні види лекцій: лекція-дослідження, лекція-діалог, лекція-екскурсія, проблемна, інтегрована, міжпредметна та ін.

Семінарські та практичні заняття повинні спонукати студентів творчо осмислювати теоретичний матеріал, звертатися за додатковою інформацією до підручників, навчально-методичних посібників, фахових періодичних видань. Формуванню творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів сприятимуть, на нашу думку, різноманітні види семінарських занять: семінар-дискусія, семінар-дослідження, семінар-«мозковий штурм», семінар-конференція, семінар-«прес-конференція» та ін. Ефективними є наукові семінари, що проводяться у формі наукових конференцій, на яких студенти виступають з доповідями, висвітлюють результати виконаної ними науково-пошукової роботи.

Практичні заняття повинні будуватися з використанням проблемних ситуацій, творчих завдань, розв'язання яких вимагає не стільки репродукції отриманих під час лекційних занять чи прочитання підручника знань, скільки спонукають студентів до колективного творчого обговорення найбільш складних питань навчального курсу, активізують творчі уміння студентів, розвивають дивергентне мислення, виявляють креативний потенціал.

Розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів сприяють такі види робіт на практичних заняттях, як виконання частково-пошукових, дослідних завдань, написання творів, завдань на перенесення знань та вмінь у нову ситуацію, на виявлення нових проблем у типових ситуаціях, виділення нових функцій методів та прийомів, на комбінування нових способів діяльності із відомих; колективне обговорення самостійно складених творчих робіт, оригінальних рішень, навчання прийомам взаємо- і самооцінки. Ефективними є навчально-творчі задачі (задачі-проблеми, задачі-парадокси, задачі на прогнозування); задачі на винахідливість (задачі на пошук нового рішення); дослідницькі задачі (експериментальні задачі; задачі на моделювання тощо); задачі на розвиток фантазії та уявлення (просторові задачі; задачі на описання явищ, їх наслідків і передумов) та ін.

Ефективним засобом формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів є самостійна робота. У дидактиці зазначено, що розвиток самостійності відбувається безперервно, від початкового рівня самостійності до творчого. Під творчою самостійністю розуміють творчу діяльність, засновану на здатності відхилятися від традиційних способів розв'язання задачі, генерувати нові ідеї, орієнтуватися в новій ситуації в

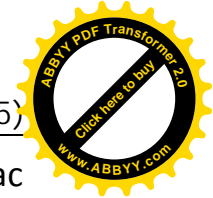
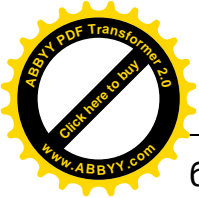
умовах самостійного вирішення проблеми. В основі творчої самостійної діяльності, пусковим механізмом у складному процесі активізації творчого потенціалу студентів, виховання інтересу до педагогічної діяльності повинна лежати імпровізація. Педагогічна імпровізація (прийоми та методи) визначає позитивну реакцію студентів на досліджуваний предмет, стимулює розвиток емоційної сфери особистості, емоційної чутливості до майбутньої педагогічної діяльності, сприяє реалізації принципу творчого перенесення наявних знань, умінь і здібностей особистості, визначає цілеспрямоване включення в процес творчого проектування імпровізаційних, творчих завдань [1, с. 45].

Творча самостійність вимагає від студентів творчої активності, креативного підходу, творчих умінь: уміння досліджувати, аналізувати, критично осмислювати педагогічний досвід, творчо розробляти окремі проблеми, висувати нову оригінальну ідею, формулювати гіпотези, аргументувати власні висновки. Формуванню цих умінь і навичок сприятиме виконання таких завдань, як розроблення планів-конспектів уроків за певною темою, виховних заходів, тематичних портфоліо, творчих завдань, виготовлення таблиць, колекцій, фото тощо.

Провідну роль у формуванні творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів відіграє педагогічна практика, під час якої студенти вчать свідомо, творчо застосовувати теоретичні знання з педагогіки, психології, окремих методик, закріплюють педагогічні вміння, здобуті у процесі вивчення навчальних дисциплін. У процесі проходження практики студент має можливість безпосередньо спостерігати за роботою вчителів початкових класів, їх творчими здобутками, елементами новаторства, ініціативи. Виробнича педагогічна практика дозволяє використати творчі уміння і навички у процесі активної педагогічної діяльності, стимулює студентів до створення оригінальних методичних продуктів, активного використання їх для підвищення якості навчання в початковій школі.

Ефективним засобом розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців початкової школи виступає науково-дослідна робота, яка забезпечує включення студентів у творчу діяльність із метою пізнання нових фактів, використовуючи теорію наукових досліджень. Саме в організованій і систематичній науково-дослідній діяльності реалізуються й отримують розвиток творчі сили, за рівнем актуалізації яких можна зробити висновок про рівень розвитку творчого потенціалу особистості в цілому. Формування творчого потенціалу студента відбувається в

безпосередній участі в роботі проблемних груп, наукових гуртків, під час виконання конкурсних робіт, підготовки курсових, кваліфікаційних і магістерських робіт, написанні доповідей, тез, статей у студентські збірники наукових праць, участі в олімпіадах та ін.

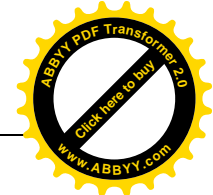
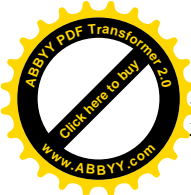
Отже, проблема формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів пов'язана зі створенням умов для підвищення рівня його спрямованості на творчу професійну діяльність, готовності до рішення соціально-значущих педагогічних проблем, що впливають з реальних професійно-педагогічних ситуацій. На нашу думку, умовами формування творчого потенціалу вчителя початкових класів є:

- створення розвивальної творчої атмосфери;
- залучення студентів до систематичної науково-дослідної роботи;
- активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів, їхньої професійної творчості;
- виховання інтересу до творчої діяльності;
- стимулювання власної творчості.

Висновки. Отже, творчий потенціал особистості вчителя – це природовідповідні та культуровідповідні можливості, здібності, які формуються й розкриваються в процесі навчальної підготовки й у подальшій його діяльності, ведуть до отримання продуктивного результату у вирішенні завдань нестандартними методами та прийомами педагогічного впливу. Формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів повинно відбуватися впродовж усього періоду навчання під час лекційних, семінарських, практичних, лабораторних занять, у процесі позааудиторної самостійної роботи, науково-дослідної діяльності, під час проходження педагогічної практики. Творчий потенціал розвивається поступово, поетапно, через збагачення творчого досвіду, систематичне спрямування на творчу діяльність, виховання потреби у творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Качалова Л. П. Педагогическая импровизация / Л. П. Качалова // Теоретическое обоснование основных понятий, обеспечивающих диссертационные исследования : [монография]. – Шадринск, 2006. – С. 130–138.
2. Пономарев Я. А. Исследование творческого потенциала человека / Я. А. Пономарев // Психологический журнал. – 1991. – Т. 12. – № 1. – С. 3–11.
3. Поташник М.М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт : [пособие для учителя] / Марк Максимович Поташник. – К. : Рад. шк., 1988. – 206 с.
4. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості : [навч. посібник] / Валентин Васильович Рибалка. – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с.
5. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / Світлана Олександрівна Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.
6. Степанов С. Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций / С. Ю. Степанов. – М. : Наука, 2000. – 174 с.

РЕЗЮМЕ

И. В. Онищенко. Путь формирования творческого потенциала будущего учителя начальных классов в процессе профессиональной подготовки.

В статье рассматривается проблема формирования творческого потенциала будущего учителя начальных классов, определяется сущность и структура творческого потенциала будущих учителей начальной школы, описываются пути и условия формирования творческого потенциала будущего учителя начальных классов в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: творческий потенциал, творческий потенциал будущих учителей начальных классов, творческая личность, творческий учитель, творчество, творческая активность.

SUMMARY

I. Onishchenko. The way of formation of the creative potential of the future primary school teachers in the process of training.

The article considers the problem of formation of the creative potential of the future primary school teachers, determines the essence and structure of the creative potential of future primary school teachers, and describes the ways and conditions of formation of the creative potential of the future primary school teachers in the process of training.

Key words: the creative potential, creative potential of the future primary school teachers, creative personality, creative teacher, creation, creative activity.

УДК 37.036+315.6

Т. І. Пагута

Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука

РОЛЬ ПЕДАГОГА В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається проблема ролі вчителя у формуванні естетичної вихованості молодших школярів. Показано вплив культури поведінки, спілкування та зовнішнього вигляду педагога на естетичну вихованість учнів початкових класів. З'ясовано роль естетичного виховання на духовне й моральне зростання дітей – молодших школярів.

Ключові слова: естетична вихованість, естетична культура, естетичне сприйняття, молодші школярі.

Постановка проблеми. Актуальними питаннями сьогодення є питання естетичного виховання і розвитку естетичної культури підростаючого покоління. Особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає залучення дитини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних питань естетичного виховання і естетичної діяльності та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості молодшого школяра.